

EDUARD DELGADO I CLAVERA

PLANIFICACIÓ, DISTRIBUCIÓ I ÚS DE LA CULTURA EN L'EXERCICI DEMOCRÀTIC

la cultura: conflicte i consens

Un dels indicadors més significatius de la maduresa democràtica d'una societat en procés de modernització és la solvència de les seves polítiques culturals: l'exercici democràtic en la planificació, distribució i ús de recursos per a l'expressió individual i col·lectiva. No es tracta tant d'una ciència de govern com d'un art de la convivència que com tot acte creatiu té la seva disciplina i el seu ofici. Si s'entén el desenvolupament socio-econòmic com un objectiu coherent es fa necessari disposar d'un model de desenvolupament cultural que hi faci d'encaix i suport. Els coneixements, les normes, els valors, els símbols i signes d'una societat no són negociables en ells mateixos, però cal que la societat es doti dels espais socials i dels recursos per fer-los expandir i evolucionar. Aquesta hauria de ser la comesa de les polítiques culturals, una tasca complexa, contradictòria i arriscada però ineludible tant si es contempla des de la perspectiva dels poders públics com si s'afronta des de la iniciativa del cos social. Per això es pot parlar d'indicador de la maduresa democràtica, car la gestió del conflicte i el consens només comencen a donar fruits com a resultat d'una densa pràctica de la tolerància i la imaginació en llibertat.

Pensar una política cultural no és solament planificar una despesa o promoure unes pràctiques d'art i lleure. Vol dir en primer lloc analitzar el veritable paper de la cultura en la nostra societat i en cada comunitat concreta per tal d'identificar la seva incidència econòmica i política; una incidència que no s'entén en la seva complexitat si no es té en compte que la cultura ha estat i és idioma de confrontació d'interessos. La lluita pel control dels mitjans de significació no és un substitut de la lluita social sinó que n'és un complement.

S'ha dit que avui és tan important la propietat dels mitjans de comunicació com la dels mitjans de producció i es defineix el segle XX com un segle condicionat primordialment per un imperatiu cultural.

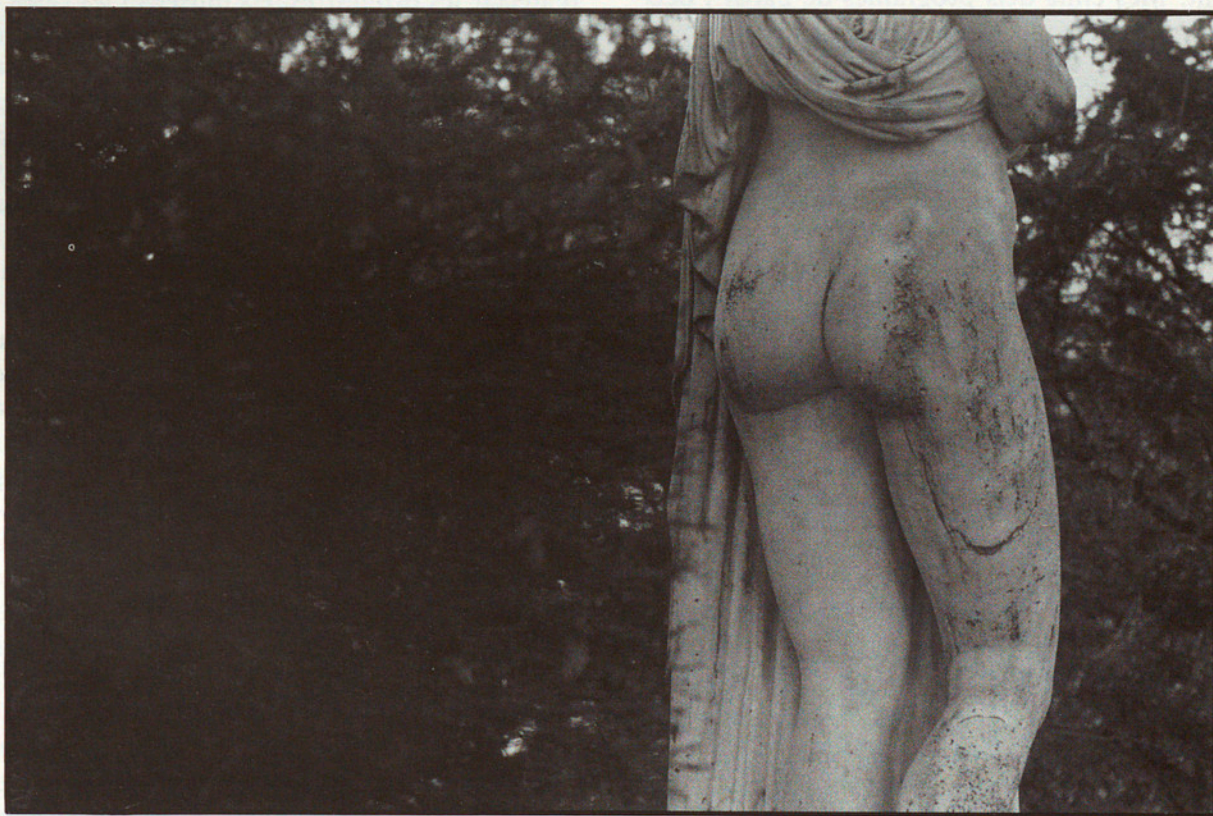
Les lluites socials de la cultura no es produeixen solament dins d'una societat, sinó també entre diverses societats en una confusió d'interessos, centres de poder, estratègies i aliances de complexíssima estructura. Des de les grans indústries multinacionals de la consciència fins a la rivalitat entre entitats recreatives d'un poble, vivim molt directament enmig de grups socials i d'interessos en conflicte que s'enfronten a través del llenguatge ritual de la cultura. Aquest fet no és nou; totes les societats han utilitzat el camp dels rituals i dels símbols com a arena on es dirimeixen determinats aspectes dels seus conflictes.

Tanmateix poques són les èpoques de la història del món occidental en les quals el factor cultural hagi tingut un paper tan central com ara, sobretot per l'estreta interrelació entre aquest factor i l'econòmic. Deixant al marge les indústries culturals tradicionals (edicions, espectacles...), avui trobem una notable presència en el context econòmic de les noves indústries culturals; sobretot l'àudio-visual i el mercat del lleure. Tampoc no és sorprenent que els analistes econòmics assignin al sector de la cultura i el lleure un dels creixements més importants dels propers anys, especialment pel que fa a la capacitat d'ocupació. Ara bé, més enllà dels factors directament econòmics, hi ha el creixent impacte indirecte que la presència cultural va adquirint en el conjunt del desenvolupament.

Damunt la base de paradigmes extrets de l'anàlisi de societats del Tercer Món, s'ha reforçat el bagatge teòric que posa de relleu l'anomenada «dimensió cultural del desenvolupament». Els factors de la identi-

PARIS, 1977

VERSAILLES 1977

tat, la confiança en la capacitat creativa, la riquesa associativa i unes xarxes poderoses de comunicació donen a un país una base ampla per al seu desenvolupament. Es parla de la precondició cultural per al desenvolupament en un sentit que té a veure amb l'educació i l'alfabetització, però que sobretot es refereix a la consciència cultural. Aquestes consideracions s'apliquen avui a moltes anàlisis de la crisi en la societat postindustrial. Molts economistes sostenen que per sortir de la crisi en les regions europees de desenvolupament estancat cal que es replantegin la seva fesomia cultural.

Malgrat l'evidència de la relació entre cultura i desenvolupament, l'aplicació de criteris conseqüents en la planificació econòmica i social és escassa. Tanmateix, com veurem més endavant, els criteris econòmics van trobant una via de penetració en el pensament cultural; malauradament, però, aquesta via no s'adreça a l'ideal del desenvolupament social global sinó a criteris de finançament i rendibilitat.

Al costat de la incidència econòmica dels factors culturals cal considerar també en un lloc central la incidència política. La cultura és una arma de consens; probablement una de les més econòmiques i accessibles. Quan la força dels escons parlamentaris o les lleis del mercat esdevenen insuficients per garantir un consens social que avaluï uns objectius de convivència, la cultura passa a jugar un paper cada dia més important. Més enllà dels programes de partit i dels interessos institucionals, les propostes culturals desbloquegen sovint la relació entre la col·lectivitat i el seu projecte històric. Allà on no arriben les lleis de la participació política hi ha la realitat de la presència cultural. Des de l'organització dels Jocs Olímpics o la celebració d'una gran exposició antològica d'art fins a la sortida al mercat d'un *single* d'un grup desconegut o la creació d'una associació de barri, hi ha un repertori de consensos socials propiciats per una inquietud cultural.

La societat que vol reinventar constantment la seva quotidianitat ha de defensar un flux variat de llenguatges expressius. La riquesa d'aquesta cultura no es mesura solament pels seus assoliments formals sinó per la capacitat de generar alternatives de convivència. És amb aquests criteris que s'hauria d'avaluar en última instància la solvència d'unes polítiques culturals i per aquesta raó cal donar un nou impuls al debat dintre del país i en relació amb aquells països que han tingut una oportunitat més dilatada per fixar objectius i experimentar estratègies.

les polítiques culturals a debat

La dècada dels 80 està resultant prolífica en debats sobre polítiques culturals. Arreu d'Europa es reprenen els grans temes sobre gestió i intervenció cultural, aquesta vegada incorporant-hi nous protagonistes;

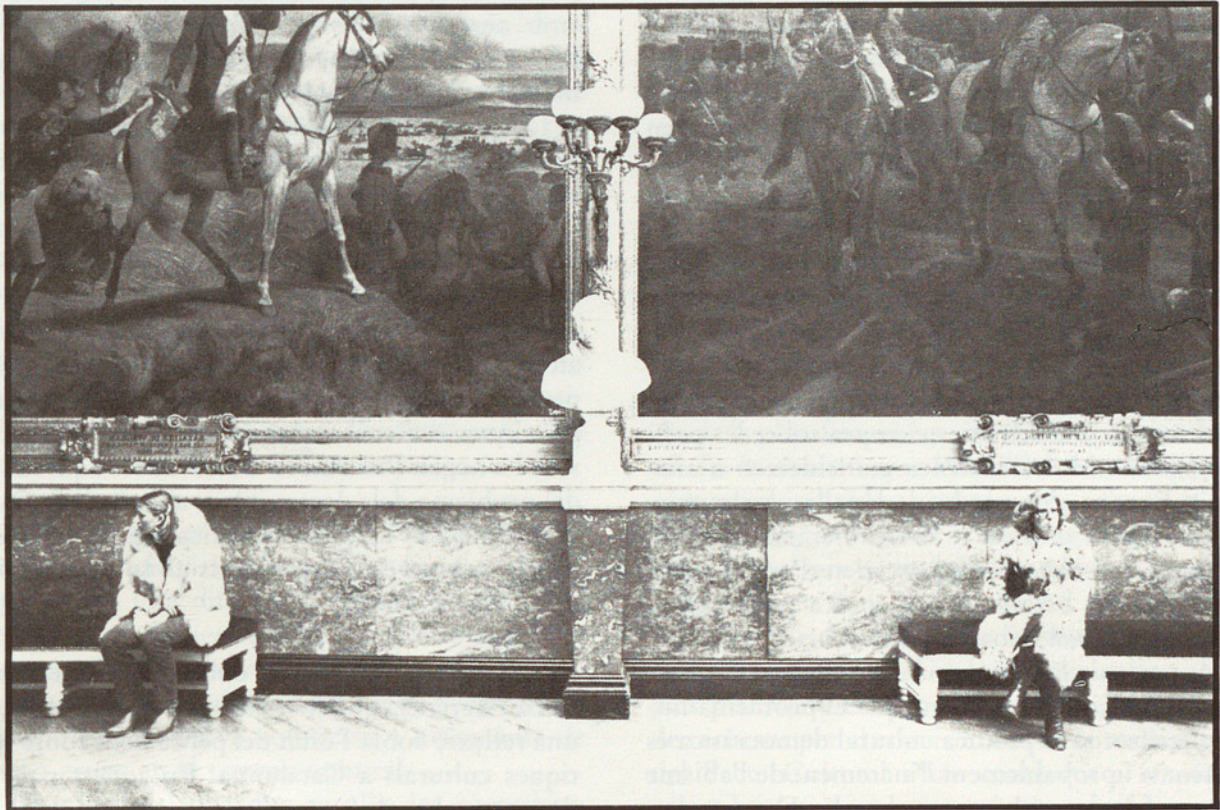
juristes, economistes, experts fiscals o financers i tècnics de *marketing*. La preocupació fonamental rau avui en els problemes del finançament de la cultura i la cultura com a fenomen econòmic. Això s'ha expressat recentment en col·loquis celebrats a Zuric, Munic i Avinyó i és el tema central de la Conferència de Ministres de Cultura convocada pel Consell d'Europa l'any 1987 a Lisboa.

Els pensadors de les polítiques culturals discuteixen la reinserció de la cultura en el mercat. És a dir, després d'uns anys de proteccionisme decidit, es proposa retornar aquest fràgil peix a l'oceà de la competència comercial i industrial. S'addueix la necessitat que la cultura sobrevisqui per ella mateixa en igualtat amb d'altres serveis que es compren i es venen. S'arriba a dir que la comparativa debilitat crònica del sector cultural (excloent-ne les cultures de massa) es deu al proteccionisme, que l'ha fet créixer en el desneriment d'hivernacle. Els nous estratèges concedeixen que certs aspectes de la inversió cultural poden ser rendibles: el mercat de l'art-objecte, les indústries culturals lligades al turisme o al reclam publicitari i la desgravació fiscal. Fora d'això, finançar la cultura és cremar bitllets de banc.

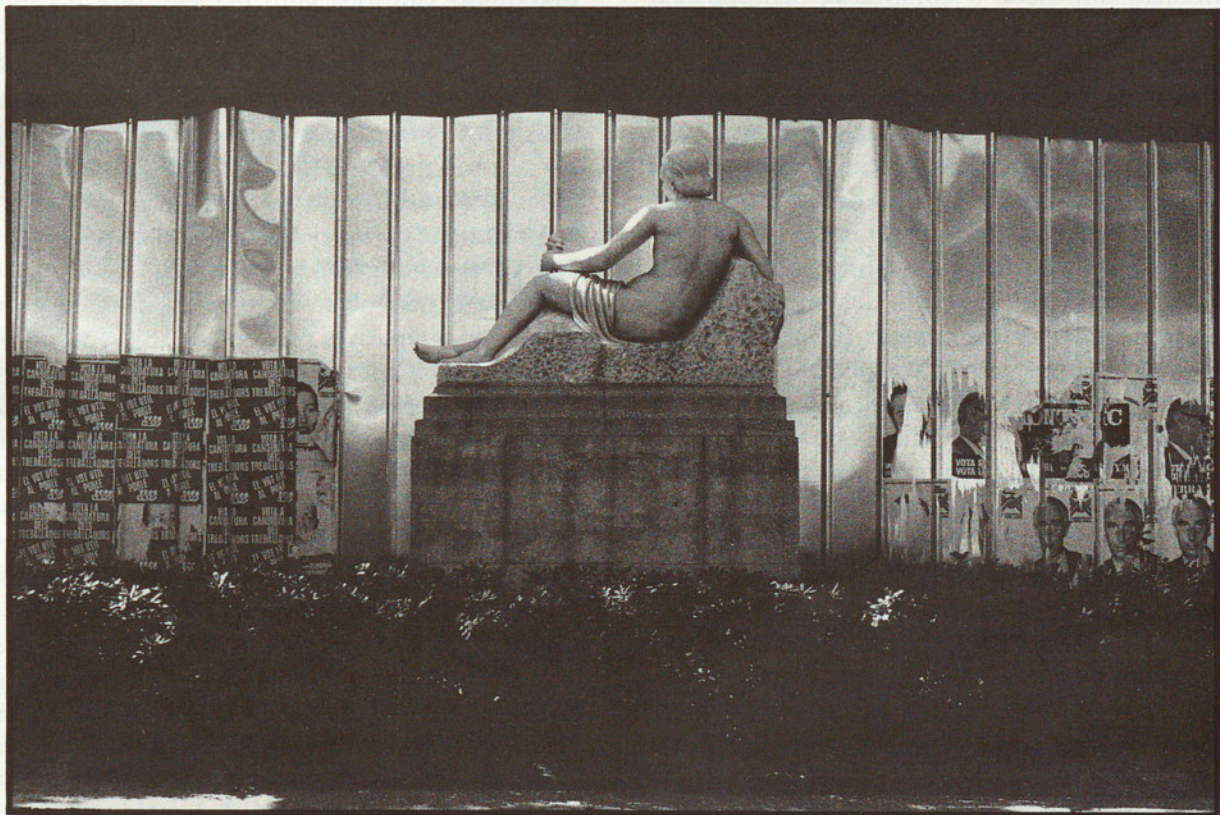
Aquestes tendències responen a l'onada privatitzadora en molts països que han dut el guiatge en l'Europa contemporània. Si la desnacionalització afecta la indústria, la banca i altres serveis ¿per què no hauria d'afectar les orquestres, els museus i les cases de cultura? La crisi econòmica desaconsella continuar oferint al ciutadà esbarjo, circ i pràctica de l'art d'una forma gratuïta. Per altra banda, anys d'intensa intervenció cultural no semblen haver contribuït gaire decisivament a la integració dels joves, la disminució de la conflictivitat social o la millor integració dels treballadors immigrants. En resum, el somni «welfarista», dels anys 60 ha fracassat també en l'àmbit que li era més propi: la cultura.

Com tot debat, el referent a les polítiques culturals no és unívoc. En oposició a les tendències econòmiques i mercantilistes, s'alinea un bàndol en favor de la protecció pública de la cultura. Un bàndol prou experimentat a demanar una major inversió pública per tal d'hissar encara més la cultura del marasme i la injustícia del mercat. Els intervencionistes accepten la necessitat de trobar nous recursos econòmics en el sector privat però retenint al màxim el control públic sobre les inversions importants en la lògica de la democratització de la cultura.

Malgrat la seva experiència, aquest sector d'opinió avui troba més difícil imposar els seus criteris, que sovint topen amb opcions polítiques contràries (Anglaterra, França, Alemanya). Però no són solament les conjuntures polítiques les que avui posen en crisi el model intervencionista hereu dels plantejaments socialdemocràtics dels anys 60. La filosofia de l'acció

PARIS, LOUVRE 1977

BARCELONA 1977

cultural democratitzadora ha quedat ancorada en pressupòsits i pràctiques que potser no corresponen a la realitat dels anys 80. La vella ètica de l'educació popular, la cultura comunitària i la promoció participativa no ha trobat els llenguatges contemporanis que faci actuals els seus principis. Avui, la pressió mercantilista ha contribuït a encetar també el debat intern en el sector favorable a la intervenció.

El debat europeu de l'actualitat està prenent unes dimensions especials car hi intervenen referències a realitats més àmplies com les d'Estats Units o el Japó; països que aposten decididament pel model mercantilista.

Tanmateix, seria excessivament simplificador afirmar que el debat entre mercantilistes i intervencionistes defineix la problemàtica europea sobre les polítiques culturals. Molts analistes coincideixen a afirmar que a Europa s'ha perdut la batalla «malrauxiana» de l'educació popular i la democràcia cultural, però els mateixos observadors estarien d'acord sobre el fet que aquesta batalla es comença a perdre molt abans que s'iniciés el debat esmentat.

Un dels pares de la sociologia del lleure, Joffre Dumazedier, postulava recentment que el problema número u que afronta la política cultural democràtica és la persistència i probablement l'increment de l'abisme social al cor de les cultures nacionals. Dumazedier s'hi refereix en aquests termes: «Malgrat l'extensió de l'escolarització imposada o voluntària, malgrat l'explosió de missatges "mediàtics" cada cop més densos i variats, creix la distància entre les cultures centrals viscudes per un petit nombre de creadors, investigadors, inventors, animadors i afeccionats... i les cultures perifèriques viscudes quotidianament per la majoria de la població en tots els medis socials i particularment entre les classes desfavorides».

D'aquestes paraules, es desprèn una denúncia del persistent elitisme de l'«alta cultura», un defecte que s'ha volgut corregir sense èxit amb programes d'extensió o promoció cultural. No obstant això, s'hi apunta també la persistència d'un altre problema que té arrels més profundes: el conflicte entre les cultures centrals i les cultures perifèriques. Centralitat i perifèria enteses no pas en el sentit geogràfic o administratiu sinó en un sentit de dominació i subordinació cultural. No es tractaria, doncs, d'un conflicte entre inversió pública i inversió privada o entre mercantilistes i intervencionistes. Es tractaria del resultat d'unes polítiques culturals consistentment adreçades a la capillarització de productes homologats per les cultures «centrals». Estratègia lògica si es considera la cultura com un producte més que no com un procés.

Els mitjans de comunicació de massa i les indústries culturals havien de salvar l'abisme entre la gran cultura i la vida quotidiana, però, aparentment, tampoc no han complert la funció assignada. És possible que la

transmissió del coneixement i l'apreciació de l'Art arribin molt afeblits per via electromagnètica. L'experiència de la cultura demana un contacte més directe amb persones i obres; també demana sovint confrontar-s'hi a partir de la realitat pròpia, des de l'afirmació de la cultura perifèrica.

La consciència implícita o explícita d'aquests fets és inherent als processos de descentralització territorial i administrativa que es viuen en molts països europeus. En la mateixa direcció s'impulsen programes que afavoreixen l'associacionisme, especialment entre les poblacions immigrants i la creació de petites empreses de serveis culturals. Remeis tardans i que difícilment atenyen l'arrel del problema. Les cultures perifèriques per les seves característiques ètniques, territorials, lingüístiques o d'estil reclamen una atenció que fins ara se'ls ha negat. Per a molts observadors aquí rau la clau del problema dels desequilibris al·ludits per Dumazedier. Potser és aquesta dialèctica que ha fallat i restablir-la imposa canvis profunds en la concepció de les polítiques culturals.

10 anys de polítiques culturals a Catalunya

La referència al debat europeu dona consistència a una reflexió sobre l'estat del pensament sobre les polítiques culturals a Catalunya. En aquest país s'estan donant moltes de les tendències comunes a tota Europa, tant pel que fa a les dinàmiques de consum i pràctiques culturals com pel que fa a les polítiques culturals de gestió o d'inspiració pública. Fins i tot ja es fan sentir les onades privatitzadores i mitigadament mercantilistes. Els conflictes entre les cultures centrals i les perifèriques també formen part del debat social. Tanmateix a Catalunya hi ha uns problemes específics que fan de les polítiques culturals un art especialment complex. En podem esmentar el cas de concurrència lingüística, els dèficits d'infraestructura o l'escassa experiència de gestió cultural democràtica. Al costat d'aquestes tendències i dels trets especialment problemàtics de la nostra realitat, hi ha alguns elements positius que cal capitalitzar; la intensitat dels sentiments d'identitat, una poderosa experiència associativa i l'hàbit d'expressar en l'idioma de la cultura inquietuds i conflictes. Tanmateix la velocitat dels canvis socials i polítics produïts en els darrers deu anys fan que qualsevol anàlisi de les polítiques culturals aplicades s'hagi de dur a terme a partir de uns paràmetres temporals especials. En pocs anys s'han alterat radicalment tots els factors que incideixen en una política cultural; és necessari obrir, doncs, un gran parèntesi en espera de la recerca especialitzada.

En els darrers deu anys s'han produït canvis de considerable profunditat en la fesomia cultural de Catalunya. Els trets essencials d'aquests canvis s'han de trobar en l'esforç de normalització lingüística, l'assumpció de responsabilitats culturals per part del sec-

tor públic i l'increment de l'oferta de pràctiques i productes culturals arreu del país.

Els protagonistes d'aquests canvis han estat els ajuntaments, que en molts punts del país han hagut d'assumir responsabilitats en l'ordre cultural, sovint més enllà de les que exerceixen els comuns d'altres països. Tanmateix, amb la perspectiva de 1987, es pot analitzar el panorama de l'acció cultural atenent a una situació de consolidació d'unes estructures i unes pràctiques, en les quals les diferents administracions i els sectors voluntaris de finançament o de serveis, comencen a trobar un camp d'intervenció propi.

Gràcies a aquesta relativa neutralització de les urgències polítiques i a l'esforç d'inversió que s'ha fet en els darrers anys, avui es pot esguitar més objectivament el sumari de grans *temes pendents* en l'acció cultural local i comunitària a Catalunya.

Un resum d'aquests temes hauria de contenir;

- La reorganització del voluntariat cultural i la relació entre aquest i les diferents administracions.
- La tensió entre la necessitat de professionalització dels agents culturals i la creació de nous llocs de treball en aquest sector, amb la necessitat de promoure la participació i la iniciativa voluntària i espontània de persones i grups en el terreny cultural.
- L'ordenació legislativa que recullís les necessitats d'un nou tipus d'associacionisme de servei públic, tot establint un nou estatut del treball cultural que inclogui els factors fiscals, laborals, financers, etc.
- La racionalització en la creació d'equipaments públics i de l'ús que se'n fes alhora que es faciliten nous espais físics i socials per a la cultura, amb un caire flexible i desburocratitzat.
- La relació entre artista i comunitat d'acord amb projectes de cooperació directa. Cooperació particularment necessària en els processos socio-educatius, l'ordenació urbanística, la festa i el desenvolupament creatiu dels joves.
- L'establiment d'un nou camp de relació entre la cultura i l'economia: per una banda, aprofundint els sistemes de finançament des del comerç, la indústria, els serveis i, per l'altra, experimentant la creació de projectes d'economia social a partir de l'explotació de productes i serveis culturals.
- La nova etapa de normalització lingüística en la qual l'ús del català en tots els àmbits de la vida social cal que vagi acompanyat d'amples canals de participació socio-cultural.
- El reequilibri de recursos per a l'acció cultural en els diferents municipis i regions de Catalunya, atenent especialment els problemes de les concentracions de l'entorn de Barcelona i de les zones rurals menys poblades.
- L'establiment de formes de cooperació permanents i efectives amb projectes culturals arreu de l'Estat,

especialment en la reflexió sobre polítiques culturals, recursos i estratègies.

- La definició del paper socio-cultural dels mitjans de comunicació locals i comarcals en les noves condicions tecnològiques i jurídiques de la comunicació.
- El suport a la creació artística, especialment en els estadis del pas al professionalisme i en la creació relacionada amb les indústries culturals.
- La dotació d'espais de recerca, reflexió, formació i documentació que permetessin una millor definició d'objectius en l'acció cultural, un millor ús dels recursos i una més eficaç elaboració d'alternatives a les polítiques culturals actuals.

La consciència d'aquests problemes pendents després d'una dècada comença a fer-se palesa en els medis de la planificació i gestió de recursos per a la cultura. Es fa evident que l'equilibri entre les tendències conservadores i les progressistes, entre els recursos públics i els privats, entre voluntarisme i professionalisme, requereix un treball de coneixement del terreny cultural.

Per tal d'enfrontar els problemes legislatius, financers i polítics que el desenvolupament cultural del país plantejarà en la propera dècada, cal una dotació de recursos per al coneixement de la realitat. A l'escalf del Pacte Cultural s'han començat a emprendre algunes iniciatives relatives a aquest problema. Tanmateix, cal que la propera dècada de polítiques culturals a Catalunya es pugui assentar en alguna unitat permanent dedicada a l'estudi i la recerca de polítiques culturals.

L'art i ofici de les polítiques culturals ha esdevingut avui una forma de coneixement de la realitat social contemporània. Cal aprofitar l'oportunitat d'aquesta pausa de reflexió després de 10 anys d'intensa activitat per orientar amb precisió els objectius del desenvolupament cultural dels anys 90.

EDUARD DELGADO I CLAVERA